

ОБОСНОВАНИЕ МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ ПРОВЕДЕНИЯ ИНСТИТУЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Исследованы основные методы трансформации и внедрения институтов. Обоснована необходимость тщательного отбора метода институциональных преобразований с обязательным учетом особенностей и последствий, возникающих в связи с применением конкретного метода. На основе отечественного опыта проанализированы типичные недостатки применения того или иного метода.

JUSTIFICATION OF METHODS INSTITUTIONAL CHANGES

The basic techniques of transforming and implementing institutions. The necessity of careful selection of the method of institutional reforms with a mandatory consideration of the characteristics and consequences arising from the use of a particular method. Based on the analysis of national experiences typical disadvantages of a particular method.

Стаття надійшла 05.11.2014

УДК 336.226.11

І. Р. Безпалько

Українська академія друкарства

ОПОДАТКУВАННЯ ДИВІДЕНДІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Розглянуто основні моделі системи оподаткування дивідендів у світовій практиці, тенденції здійснення дивідендної політики українськими підприємствами та особливості вітчизняного законодавства щодо оподаткування доходів у вигляді дивідендів.

Дивіденди, дивідендна політика, система оподаткування, податок на доходи фізичних осіб, рівень доходів

У сучасному світовому господарстві одночасно відбуваються як процеси інтеграції, так і процеси дезінтеграції, що висувають перед урядами держав нові вимоги. Однією з таких вимог є забезпечення стабільності та ефективності національних економік за допомогою оптимізації системи оподаткування. У даних умовах окремі країни йдуть шляхом гармонізації податкового законодавства та вирівнювання податкового навантаження, інші ж, навпаки, створюють передумови для отримання додаткових економічних вигод.

Рух українського суспільства на шляху європейського вибору, зростання добробуту громадян гальмується тіньовою економікою та нелегальною зайнятістю. Це одна з найактуальніших проблем української економіки, пов'язана перш за все високим рівнем податкового навантаження на фонд оплати праці,

низьким рівнем правової податкової культури працедавців і найманих працівників; відсутністю механізму контролю за відповідністю отриманих доходів та здійснених витрат найманих працівників і високооплачуваних керівників підприємств, що, в свою чергу, породжує їх байдужість і правовий нігілізм за своє майбутнє й майбутнє інших членів суспільства.

Ураховуючи особливості податкового законодавства, у багатьох країнах світу створюють умови для мінімізації податкових платежів шляхом виплати винагороди співробітникам-співвласникам не у вигляді заробітної плати, а у формі дивідендів [5]. Можливість переспрямування коштів з фонду заробітної плати в дивідендний фонд визначає потребу поглибленого дослідження особливостей податкового регулювання дивідендної політики в зарубіжних країнах з метою порівняння з українськими реаліями в рамках активної протидії податкових органів такій мінімізації.

Значні науково-аналітичні доробки в області оподаткування дивідендів висвітлені в працях зарубіжних учених-економістів С. Бернса, Дж. Лова, С. Вільямса, А. Мелвілла, Дж. Пітерса, Н. Тютюрюкова. Дослідженнями дивідендної політики українських підприємств займалися науковці С. В. Богачов, О. Ф. Вожжова, С. І. Головка, Л. П. Довгань, Е. Р. Камілова, Л. О. Лігоненко, С. В. Нестерова, Я. І. Невмержицький, Л. С. Селіверстова, проте проблеми оподаткування дивідендних виплат не були детально відображені в їхніх працях.

Метою даної статті є узагальнення зарубіжного досвіду щодо вибору моделей системи оподаткування дивідендів і порівняння з українськими податковими тенденціями з подальшим ініціюванням розроблення заходів щодо мінімізації негативних наслідків зловживань у цій сфері.

У багатьох країнах світу нерівність у доходах населення зростає, оскільки доходи багатих домогосподарств збільшуються швидше, ніж у родин з низьким і середнім рівнем доходів. Упродовж останніх тридцяти років питома вага найбагатших верств у розподілі національного доходу різко збільшилася. Так, на частку найбагатшого 1% населення США в 2012 році припадало майже 20% сукупного доходу країни (до оподаткування), або вдвічі більше порівняно з 1980 роком. Від 10 до 14% сукупного доходу країни (до оподаткування) отримували у 2012 році 1% населення ще в п'ятьох країнах Великої сімки (Велика Британія, Німеччина, Канада, Японія, Італія), а також у Швейцарії, Ірландії, Португалії та Австралії. Навіть у скандинавських країнах, відомих впровадженням політики більш рівного розподілу доходів, на 1% найбагатших припадає вже 7–8% сукупного доходу країни (до оподаткування).

Для більшості громадян заробітна плата становить найважливішу частину їхніх доходів. Серед найбагатшого відсотка в таких країнах, як США, Канада, Франція, Італія та Іспанія, її питома вага варіюється від 70% в Італії до 85-ти в Канаді.

Згідно з деякими теоріями, зростанню високих доходів сприяють процеси глобалізації, технологічні зміни, нові підходи до оплати праці провідних менеджерів, зокрема, використання бонусів та акцій.

Проте інституційні чинники, такі як зміни в політиці оподаткування доходів, також мали свій вплив на зростання доходів найбагатших. Після Другої світової війни в західних країнах було накладено обмеження на зростання найбільших доходів. Однак з плином часу значення найвищих ставок податку на доходи фізичних осіб зменшуються з 66% у 1981 році до 41 в 2008-му в середньому в країнах ОЕСР (організація економічної співпраці і розвитку, яка об'єднує провідні індустріальні країни світу).

У країнах Центральної Європи було вирішено перейти до лінійної схеми оподаткування доходів фізичних осіб за єдиною ставкою на рівні 19% у Словаччині (найвища ставка дорівнювала 38%) та на рівні 16 і 15%, відповідно, в Угорщині, Чехії (найвища ставка дорівнювала 32%).

Після кризи 2008–2009 років ця тенденція зазнала змін. З 2008 року двадцять одна країна ОЕСР збільшила величину найвищої ставки ПДФО з метою підвищення рівня бюджетних надходжень. У 2013 році знову десять країн підвищили значення найвищої ставки ПДФО.

Щодо ставок податку на дивіденди, то в країнах Європейського союзу їх величина перебуває в діапазоні від 5 до 30% (рис. 1).

Рис. 1. Ставки податку на дивіденди в країнах ЄС, 2013 р.

Світова практика визначає три основні загальноприйняті системи оподаткування дивідендів: подвійного оподаткування, роздільного оподаткування, умовного зобов'язання [6]. Природно, що в чистому вигляді ці системи існують лише в межах країни, але податковий режим у певному регіоні, як правило, є комбінацією з характеристик окремих систем, і в кожній окремій податковій резиденції може домінувати та чи інша система (рис. 2). Так, приміром, США є яскравим прикладом системи подвійного оподаткування.

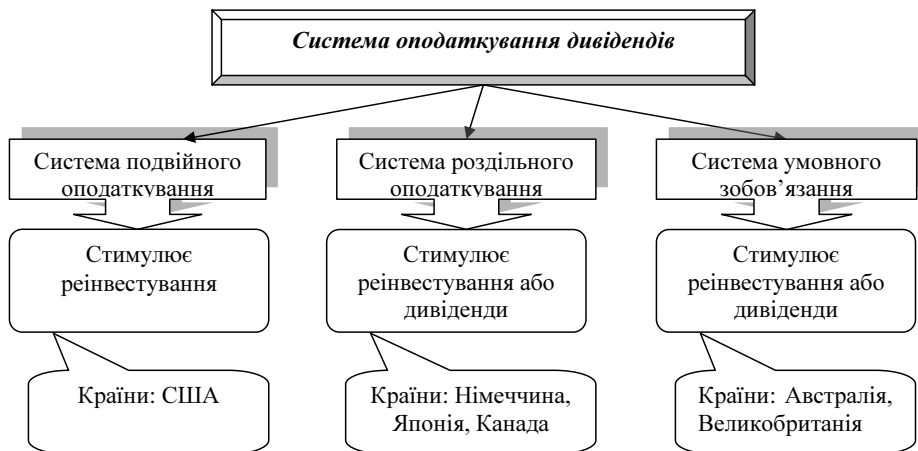

Рис. 2. Основні системи оподаткування

В американській податковій системі корпоративні доходи обкладаються податком незалежно від того, чи буде чистий прибуток розподілений серед акціонерів компанії як дивіденди, або буде збережений на корпоративному рівні як реінвестиції. Тобто, дивіденди, сплачені власникам акцій, обкладаються податком повторно на рівні окремих акціонерів. Насправді ж, у США подекуди можна виділяти навіть систему потрійного оподаткування, оскільки окремі штати також стягують податок на дивідендний дохід [6]. У табл. 1 наведено приклади подвійної системи оподаткування у США — до і після 2003 року, коли було затверджено зміни до американського податкового законодавства.

Таблиця 1

Система подвійного оподаткування дивідендів у США

Показник	До 2003 р.	Після 2003 р.
Максимальна ставка податку з дивідендних доходів фізичних осіб, %	39,6	15
Чистий дохід підприємства до оподаткування, дол.	100	100
Податок на прибуток підприємств, %	35	35
Чистий прибуток після сплати податків, дол.	65	65
Податок на дивідендний дохід акціонера, дол.	25,74	9,75
Дивіденди після сплати податку, дол.	39,26	55,25
Ефективна ставка податку при системі подвійного оподаткування, %	60,7	44,8

З цього прикладу видно, що хоча податкова реформа в США у 2003 році скоротила величину ефективної ставки податку на дивіденди з 61 до 45%, сис-

тема подвійного оподаткування залишається досить незручною податковою стратегією для інвесторів. Головний аргумент противників такої системи полягає в тому, що власники акцій і є реальними власниками підприємства, тобто вони сплачують податок двічі: уперше на рівні підприємства і вдруге — в індивідуальному порядку після отримання дивідендів. Слід також зазначити, що за системи подвійного оподаткування дивідендного доходу в інвесторів виникає схильність до більш консервативної дивідендної політики, за якої вони віддають перевагу реінвестуванню прибутку підприємства, що означає підвищення вартості акції в майбутньому. Проте така відмова від поточного дивідендного доходу має сенс лише в тому випадку, коли ставка податку на інвестиційний дохід (різниця між історичною вартістю акції та вартістю на звітну дату) менша за податок з дивідендів. У США, наприклад, ці дві податкові ставки однакові, тому є іррелевантними для інвесторів при прийнятті рішення про реінвестиції або виплати дивідендів.

Прикладом юрисдикції, де панує система роздільного оподаткування, є Німеччина. Особливість такої системи полягає в тому, що прибуток, який повинен виплачуватися акціонерам у вигляді дивідендів, і прибуток, що підлягає реінвестуванню, оподатковуються за різними ставками. При цьому корпоративний прибуток, який підлягає розподілу у вигляді дивідендів, оподатковується за більш низькою ставкою, ніж прибуток для реінвестування, що компенсує більш високий рівень податків на дивіденди для фізичних осіб порівняно з податками на інвестиційний дохід для фізичних осіб [6]. У табл. 2 наведено приклад системи роздільного оподаткування.

Таблиця 2

Система роздільного оподаткування дивідендів у Німеччині

Показник	Значення
Загальний прибуток до оподаткування, дол.	200
Прибуток до оподаткування, що підлягає реінвестуванню, дол.	100
Податок на прибуток підприємств, що підлягає реінвестуванню, %	35
Прибуток до оподаткування, що підлягає виплаті дивідендів, дол.	100
Податок на прибуток підприємств, що підлягає виплаті дивідендів, %	20
Виплачені дивіденди після сплати податків, дол.	800
Ставка податку на дохід акціонера, %	35
Дивідендний дохід акціонера після сплати податків	$[(1-0,35)*80]=52$
Ефективна ставка податку на дивіденди для акціонера, %	$[20%+(80*0,35)\%]=48$

Система роздільного оподаткування використовується як стимул для підтримання високого рівня дивідендних виплат, або навпаки, значного рівня реінвестування. Залежно від регуляторних цілей щодо доходів, які скеровуються на дивіденди, може застосовуватися режим оподаткування за вищою

ставкою для збільшення частки нерозподіленого прибутку. Щодо доходів, які підлягають реінвестиції, може застосовуватися режим оподаткування за вищою ставкою для підвищення розміру дивідендів. Згідно з думкою російського науковця Н. Н. Тютюрукова, Канада та Японія, використовуючи роздільну систему, стимулюють акціонерів приймати рішення щодо реінвестиції своїх доходів, відмовляючись при цьому від поточних дивідендних виплат [7].

Система умовного зобов'язання відрізняється від двох попередніх тим, що податок з дивідендів утримується лише на одному рівні. Прикладом податкових юрисдикцій, що використовують подібну систему, є Великобританія, Нова Зеландія та Австралія. У країнах, де функціонує система умовного зобов'язання, фактично обкладаються податками лише доходи акціонерів компанії, які є власниками бізнесу. Варто зазначити, що за системи умовного зобов'язання податки сплачуються і на корпоративному рівні, проте в подальшому відбувається взаємозалік податкових зобов'язань з акціонером компанії. Якщо ставка податку з дивідендного доходу вища, ніж ставка сплачених корпоративних податків, то власник акцій сплачує лише різницю між двома показниками. У випадку, коли корпоративні податки виявилися більшими за податок з дивідендного доходу, то фізичні особи мають право на отримання податкового кредиту на суму такого перевищення. У табл. 3 наведено приклад оподаткування дивідендів у системі умовного зобов'язання в двох випадках: при ставці податку на дивідендний дохід, вищій і нижчій за корпоративний податок.

Таблиця 3

**Оподаткування за системою
умовного зобов'язання в Австралії**

Показник	Значення	
Гранична ставка податку на дивідендний дохід акціонерів, %	15	47
Загальний прибуток до оподаткування, дол.	100	100
Податок на прибуток підприємств (30%), дол.	30	30
Чистий прибуток після сплати податку, дол.	70	70
Повна виплата дивідендів (припущення), дол.	70	70
Податок на прибуток акціонерів компанії, %	15	47
За мінусом податковий кредит (корпоративний податок), дол.	30	30
Податок, що підлягає сплаті акціонером	(15)	47
Ефективна ставка податку на дивідендний дохід, %	$15/100=15$	$47/100=47$

У липні 2014 року Верховна Рада України ухвалила закон, що визначає зміни до Податкового кодексу України [1], зокрема, і щодо оподаткування пасивних доходів — процентів, роялті, інвестиційного прибутку та дивідендів, згідно з яким:

встановлено лінійну ставку оподаткування пасивних доходів фізичних осіб — 15%;

роялті, інвестиційний прибуток і дивіденди оподатковуються за ставками 15, 17 і 5% відповідно;

інші пасивні доходи оподатковуються за єдиною ставкою — 15% [2].

Таким чином, відповідно до запропонованих у законі норм закону усі громадяни України повинні будуть оподаткувати свої доходи від дивідендів за найнижчою ставкою — 5%.

В Україні діє класична схема подвійного оподаткування дивідендів (табл. 4).

Таблиця 4

Система подвійного оподаткування дивідендів в Україні

Показник	Значення
Ставка податку з дивідендних доходів фізичних осіб, %	5
Чистий дохід підприємства до оподаткування, дол.	100
Податок на прибуток підприємств, %	18
Чистий прибуток після сплати податків, дол.	72
Податок на дивідендний дохід акціонера, дол.	3,6
Дивіденди після сплати податку, дол.	68,4
Ефективна ставка податку при системі подвійного оподаткування, %	21,6

Україна — одна з країн Східної Європи, в якій функціонує багато акціонерних товариств, що є наслідком масової приватизації у 90-х роках, а також деякої моди минулих років на впровадження організаційної форми у вигляді акціонерних товариств.

Водночас, коли в країнах з розвинутою економікою дивідендна політика відіграє особливу роль, формуючи рівень інвестиційної привабливості компанії, то в українських реаліях ще не сформувалися стабільні традиції дивідендної політики підприємств — виплата дивідендів є скоріше виключенням, а не правилом і в більшості випадків застосовується як спосіб зменшення рівня оподаткування громадян з високими доходами. Для підтвердження цього факту варто зазначити, що згідно з деклараціями українських чиновників, багато з яких є мільонерами та мільярдерами, лівову частку їхніх доходів і доходів їхніх сімей складають саме дивіденди, роялті й дохід з банківських рахунків — від 26 до 90% сукупного доходу.

Діюча ставка податку на доходи фізичних осіб у вигляді дивідендів в Україні, з одного боку, стимулює розвиток фондового ринку та корпоративних традицій, а з другого, підтверджує фрагментарність податкової політики держави, спрямованої на підтримку заможних громадян шляхом мінімізації оподаткування.

Отже, дивіденди є досить неоднозначною економічною категорією з точки зору їх регулювання, адже фактично виплата дивідендів означає вилучення частини капіталу з продуктивної сфери і перенаправлення її у сферу споживання [4].

Інвестор, який претендує на виплату дивідендів, є передусім власником частки компанії, тому на розподіл прибутку має виключне право, а податкова система не повинна демотивувати його інвестування в подальшому [3]. На більшості українських підприємств дивідендна політика або недостатньо активна або відсутня взагалі, тому питання оподаткування дивідендів не стоїть гостро в економіці загалом. Але в міру розвитку корпоративної культури та фондового ринку дивіденди можуть стати одним з головних критеріїв успішності інвестицій, що, в свою чергу, створить потребу в ефективній системі їх оподаткування, розробленні механізму запобігання трансформації заробітної плати в дивіденди для мінімізації податкових платежів.

1. Закон України від 4.07.2014 № 1588-18 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо пасивних доходів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1588-18>. 2. Нестерова С. В. Аналіз пріоритетності розподілу прибутку в акціонерних товариствах інсайдерського типу / С. В. Нестерова // Економічні науки. Сер. «Облік і фінанси». — 2012. — Вип. 9 (33). — С. 258–264. 3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). 4. Стельмах М. Дивідендна політика: зарубіжний корпоративний досвід і українські реалії / М. Стельмах // Економічний аналіз. — 2010. — Вип. 7. — С. 202–205. 5. Сьомченков О. А. Переваги дивідендів над заробітною платою для управлінців-співвласників підприємств [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1159/35/> 6. Ткаченко Н. М. Податкові системи країн світу та України. Облік та звітність : навч.-метод. посіб. / Н. М. Ткаченко. — К. : Алерта, 2004. — С. 554. 7. Тютюрюков Н. Н. Налоговые системы зарубежных стран: Европа и США. — М. : Дашков и Ко, 2002. — 174 с. 8. Lowe J. FT Guide to Personal Tax 2010-11 / S. Williams. — Zurich: Financial Times Press, 5th edition, 2010. — 389 p.

НАЛОГООБЛОЖЕНИЕ ДИВИДЕНДОВ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И УКРАИНСКИЕ РЕАЛИИ

Рассмотрены основные модели системы налогообложения дивидендов в мировой практике, тенденции осуществления дивидендной политики украинскими предприятиями и особенности отечественного законодательства относительно налогообложения доходов в виде дивидендов.

TAXATION OF DIVIDENDS: FOREIGN EXPERIENCE AND UKRAINIAN REALITIES

The author consider on the basic model of the taxation of dividends in the world, and also on the trends in the implementation of a dividend policy of Ukrainian enterprises and peculiarities of the domestic legislation regarding the taxation of income from dividends.

Стаття надійшла 06.11.2014